

Monitoringhandleiding Natuurpunt

Module M1 – Multisoortenmonitoring

versie 1/02/2010

Wouter Vanreusel, Ilf Jacobs, Tom Andries & Noah Janssen

natuurpunt

Module M1 – Multisoortenmonitoring

Thema:	flora, fauna
Kennis nodig:	basiskennis
Tijdsinspanning:	beperkte tijdsinspanning
Schaal:	natuurgebied of deelgebied
Herhaling:	jaarlijks

1 Inleiding

Informatie uit onze natuurgebieden wordt tot nu toe lang niet altijd op een gestandaardiseerde manier verzameld en opgeslagen. Uit sommige gebieden is daardoor zeer volledige informatie aanwezig, uit andere slechts weinig. Vaak is wel geweten dat een soort ooit in het gebied voorkwam, maar niet of dit nu nog het geval is.

Nochtans is het om verschillende redenen belangrijk om een goede en actuele kennis te hebben van de aanwezige soorten in onze natuurgebieden: voor de evaluatie van ons beheer, voor de opvolging van de biodiversiteit in onze gebieden, voor de nationale en internationale rapportage rond instandhoudingsdoelstellingen, ...

Daarom willen we de informatie over de aanwezige biodiversiteit in onze natuurgebieden op een meer gestandaardiseerde manier verzamelen.

Om dit een haalbare taak te maken voor de vrijwilligers, werd gekozen voor een *multisoortenmonitoring* adhv een zeer beperkte basislijst van soorten (Van Dyck et al. 2001). Voor elk natuurgebied (of deelgebied in het geval van grotere natuurgebieden) wordt op het secretariaat een lijst van monitoringtypes opgesteld, op basis van de aanwezige natuurtypes in het gebied. Voor elk van deze types is er een vaste lijst van soorten die bevroegd wordt. Die lijst wordt aangevuld met de soorten van de Europese habitatrictlijn, doelsoorten uit het beheerplan, en aandachtsoorten van de vrijwilligers. Van de soorten op deze lijst wordt gevraagd om *jaarlijks* minimaal te noteren of de soort zich *voortplant of niet*. Aantallen en schattingen mogen natuurlijk ook. Zo wordt een tijdsreeks opgebouwd voor elk gebied, en een overzicht verzameld van de aanwezigheid over gebieden heen.

Er worden soorten uit verschillende soortengroepen bevroegd. Dat levert meer informatie op dan door enkel 1 of 2 soortengroepen te onderzoeken, en kan voor de beheerders van het gebied een stimulans zijn om hun kennis en interesse uit te breiden. Via de studie.flits en beheer.flits zal informatie over de bevroegde soorten verspreid worden, en Natuurpunt Educatie zal cursussen inrichten rond het herkennen, vinden en inventariseren van deze soorten. Deze module heeft ook als doel om de samenwerking tussen beheerteams en studiewerkgroepen te stimuleren.

Vervolgmodules en relatie tot andere modules

Wie de soortenlijst voor zijn gebied wil uitbreiden kan overgaan naar *Module F1- Rode lijst soorten fauna*, waarbij van alle soorten op de Rode Lijst de aan- of afwezigheid wordt bepaald (voor de soortengroepen waarvoor een Rode Lijst bestaat uiteraard).

Voor de flora (hogere planten) wordt minimaal een checklist van de rode lijst soorten bijgehouden per (deel)gebied (zie *Module V4 - rode lijst soorten flora*).

Wie populaties van soorten meer in detail wil opvolgen, kan gebruik maken van de andere faunamodules, bv. *Module F2 – broedvogelmonitoring*, *Module F5 - populatiekartering insecten* of *Module F7 - poelenonderzoek amfibieën*.

2 Vraagstelling

Door het jaarlijks opvolgen van een reeks van indicatieve soorten, kan worden opgevolgd hoe de evolutie is van deze soorten in het gebied of in een bepaald deelgebied. De soortensamenstelling vertelt iets over de toestand van de natuurtypes van het gebied.

Hoewel aantallen (vb. broedparen) uiteraard het meest informatief zijn, kan ook herhaald vastgestelde aan- of afwezigheid reeds nuttige informatie opleveren. Minimaal wordt dus de aan- of afwezigheid gevraagd, maar meer gedetailleerde informatie is uiteraard beter.

Wie aantallen of populatiegroottes kent, kan die ook doorgeven. Belangrijk is ook om aan te geven als je niet zeker bent of een soort aanwezig is, of indien er in een bepaald jaar niet (of niet goed) naar de soort is gezocht.

3 Methode

Gebied of deelgebied

Als eerste stap wordt bepaald of de Multisoortenmonitoring voor het **ganse gebied** wordt uitgevoerd of per **deelgebied**. Indien de deelgebieden nog niet op kaart staan, teken deze dan in op een kaartje en geef dit door aan het secretariaat.

Multisoortenlijst

Voor elk (deel)gebied wordt **jaarlijks** in het voorjaar **per monitoringtype** een gebiedsspecifieke **multisoortenlijst van monitoringsoorten** beschikbaar gesteld. Deze lijst werd opgesteld op basis van de aanwezige monitoringtypes in het gebied (zie bijlage 1) en op basis van de criteria in het kadertje hieronder. Deze lijst kan door de lokale beheerders of studiewerkgroepen worden aangevuld met een selectie van relevante soorten voor het gebied. Hierbij moet er goed mee worden rekening gehouden dat verhogen van het aantal soorten de jaarlijkse monitoring-inspanning verzwaaert. Want voor monitoring is het essentieel dat de soorten op de lijst ook elk jaar opnieuw worden opgevolgd.

Aanwezigheid vaststellen

Van de soorten op deze lijst wordt **jaarlijks** ingevuld of de soort in de loop van het jaar **aanwezig** was (voortplanting) of niet in het gekozen gebied of deelgebied. Indien de soort aanwezig was, kunnen (indien gewenst) aantallen of schattingen worden genoteerd. De aanwezigheid wordt genoteerd **per monitoringtype**. Voor sommige soorten kan het dus nodig zijn om ze tweemaal te noteren vb. aanwezigheid van roodborsttapuit in het kleinschalig landbouwgebied én in de natte heide.

Aangezien deze lijst aan het begin van het jaar wordt verspreid, kan er reeds in de loop van het jaar gericht aandacht besteed worden aan deze soorten. Zo is het gemakkelijker om in het juiste seizoen naar de soort op zoek te gaan en om de tijdsbesteding aan monitoring te spreiden. Probeer hier met afdeling, beheerteam of studiewerkgroep voldoende aandacht aan te besteden en eventueel gericht mensen aan te spreken om op zoek te gaan naar deze soorten. Het is de bedoeling om via de elektronische communicatie en via de lokale monitoringverantwoordelijken regelmatig info te bezorgen over de soorten en de beste periode om er naar op zoek te gaan. Natuurpunt Educatie zal ook cursussen uitwerken rond deze multisoortenmonitoring.

Criteria voor opname van soorten in de multisoortenlijst

Een op te volgen soort moet **typisch** zijn voor 1 of hooguit enkele vegetatietypes. De soort moet goed **herkenbaar** zijn (Ook door beginners, met behulp van beschrijving. Dus geen moeilijke determinatiestappen, niet verwisselbaar met andere soorten. Indien nodig kan voor sommige soorten educatieve informatie ontwikkeld worden). De soort moet **vindbaar** zijn (zonder speciale vangstechnieken, geen verborgen levensstijl of moeilijk herkenbare milieuomstandigheden, geen te beperkte vindperiode). De soort mag **niet té zeldzaam, niet té algemeen** zijn. Om te anticiperen op verschillen tussen ecoregio's wordt de soortenlijst zoveel mogelijk verfijnd per ecoregio. **Informatief**, het is belangrijk dat de soort een indicatie geeft over de kwaliteit van het leefgebied, maar de hele ecologie hoeft niet noodzakelijk reeds begrepen te zijn. Soorten die op Bijlage van een **Europese richtlijn** (Vogelrichtlijn, Habitatrichtlijn) staan worden hoedanook toegevoegd. Er worden ook enkele **invasieve exoten** bevestigd.

4 Noteren en invoeren van de gegevens

In de loop van 2010 wordt een elektronisch invoersysteem voor de multisoortenmonitoring op punt gesteld. In afwachting hiervan, kunnen de gegevens best op papieren formulieren worden ingevuld. Bij elke soort wordt genoteerd:

- Niet geweten
- Gezocht maar niet gevonden
- Zeker afwezig
- Aanwezig

Indien aanwezig kan je ook aantallen noteren. Geef hierbij steeds op of het gaat om een

- Telling
- Aantalschatting
- Steekproef
- Transect

5 Resultaten interpreteren

Het correct invullen van de lijsten levert jaarlijks een actuele stand van zaken op van de aanwezige soorten in het gebied. Dat is voor elke beheerder interessant want bestaande inventarisatielijsten zijn vaak gebaseerd op oude gegevens en niet altijd meer actueel.

Uiteraard worden reeksen gegevens pas na verloop van jaren echt boeiend. Dan kan je zelf trends en grafieken opmaken van het verloop van de soortenrijkdom in je gebied of van bepaalde soorten in het bijzonder.

Door de lijsten gezamenlijk te bespreken met het beheerteam of in de studiewerkgroep, komen ongetwijfeld boeiende anecdotes, ervaringen en meningen naar boven.

6 Conclusies en verdere verwerking

Doordat deze informatie over heel Vlaanderen op dezelfde manier wordt opgevraagd, en in een centrale databank wordt ingevoerd, kunnen de resultaten vergeleken worden tussen gebieden en komt er een goed overzicht van de toestand van alvast een deel van de biodiversiteit in onze natuurgebieden.

Bijvoorbeeld over het voorkomen van de Zwarte Specht in onze natuurgebieden zal met 1 druk op de knop een overzicht kunnen gegeven worden, en bovendien kan het onderscheid gemaakt worden tussen gebieden waar niet gezocht is naar de Zwarte Specht, en gebieden waar hij zeker niet voorkomt.

Doordat verschillende soortengroepen worden bevraagd, kunnen deze gegevens ook dienen voor een eerste inschatting van de soortendiversiteit in het gebied.

7 links en literatuur

Demeulenaere, E., Schollen, K., Vandomme, V., T'Jollyn, F., Hendrickx, F., Maelfait, J.P. & Hoffmann, M. 2002. Een hiërarchisch monitoringssysteem voor beheersequivalentie van natuurreservaten in Vlaanderen. Rapport Instituut voor Natuurbehoud 2002.09. Brussel.

Van Dyck., H., Maes, D. & Blichau, I. 2001. Toepassen van een multisoortenbenadering bij planning en evaluatie in het Vlaamse natuurbehoud. MINA 121/99/01. Rapport UA in opdracht van Ministerie van Vlaamse Gemeenschap (afdeling Natuur), Wilrijk.

8 Bijlagen

Tabel 1: overzicht van de gebruikte monitoringtypes

Categorie	Monitoringtype
Waterlopen	beken
	rivieren
	zout- en brakwatermilieus
Stilstaande wateren	alkalische wateren (zowel meso-oligotroof als eutroof, maar steeds ionenrijk t.o.v. overige typen)
	zoet (matig) voedselrijk open water
	zoete voedselarme wateren (zure of licht gebufferde vennen)
Pioniersmilieus en -gemeenschappen	landduinvegetaties
Gemeenschappen gedomineerd door niet-houtige grasachtige moerasplanten	laagproductieve laagveengemeenschappen van kleine zeggen
	productieve moeras- en verlandingsgemeenschappen
	rietmoeras
Graslanden	(matig) droge types van de (matig) voedselrijke graslanden
	binnendijkse zilte vegetaties en storingsgraslanden
	droge graslanden
	droge kustduinvegetaties
	kalkgrasland
	nat heischraal grasland
	natte hooilanden en moerassen van voedselarme en/of basenrijke gronden
	vochtige duinvalleien
	vochtige types van de (matig) voedselrijke graslanden
	Ruigten
Struwelen	duinbossen
	duinstruwelen
	wilgenstruwelen
Bossen	alluviale bossen met voorjaarsflora
	beuken-eikenbossen op voedselarme gronden
	bronbossen en bronbeken
	droge tot vochtige naaldbossen
	eiken berkenbos
	eiken haagbeukenbos
	elzenbroekbos
	veenmosrijke elzen- en berkenbroekbossen
Kleine landschapselementen	gebieden met knotwilgen of knoteiken
	gebieden met poelen
	kleinschalig landschap met hagen en houtkanten
Kleine landschapselementen	oude loofdreven
Faunacategorie	gebieden met watervogels als doelsoorten
	gebieden met weidevogels als doelsoorten
Dwergstruwelen	droge heide
	hoogveen
	natte heide

Actuele informatie over deze module vindt je op www.natuurpunt.be/monitoring. Daar vind je ook een overzicht van de multisoortenlijsten en een overzicht van welke natuurtypes met de verschillende monitoringtypes bedoeld worden.